

## מנהיגותו של משה - מאפיינייה והרקע לצמיחתה בראשית חייו.

### א. מדרש רבה שמות פרשה ג פסקה יד

אמר משה להקב"ה: אתה אדון העולם, ובי אתה רוצה שאהיה שליח, הרי לא איש דברים אנכי וגוי. אמרו חכמים: שבעה ימים קודם היה הקב"ה מפתה למשה שילך בשליחותו ולא היה רוצה לילך, עד מעשה הסנה.

### ב. ספר שמות פרק ב

(יא) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיֵּרָא בְּסַבְלֹתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרֵי מִכָּה אִישׁ עִבְרֵי מֵאֲחִיו:

### ג. רש"י על שמות פרק ב פסוק יא

(יא) ויגדל משה - והלא כבר כתיב 'ויגדל הילד'? אמר רבי יהודה בר"א: הראשון - לקומה, והשני - לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו:

### ד. מדרש תנחומא (בובר) פרשת וארא

ויגדל משה שני פעמים, למעלה - בקומה, למטה - בגדולה, מה הייתה גדולה שיצא אל אחיו.

### ה. רש"י על שמות פרק ב פסוק יא

וירא בסבלותם - (בי"ר) נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם:

### ו. רמב"ן על שמות פרק ב פסוק יא

והנה נסתכל בסבלותם ועמלם ולא יכול לסבול.

### ז. מדרש רבה שמות פרשה א פסקה כז

מהו וירא? שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר: חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט. והיה נותן כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן. ר' אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: ראה משוי גדול על קטן ומשוי קטן על גדול, ומשוי איש על אשה ומשוי אשה על איש, ומשוי זקן על בחור ומשוי בחור על זקן, והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להם סבלותיהם, ועושה כאלו מסייע לפרעה.

### ח. מדרש רבה שמות פרשה ב פסקה ו

א"ר יצחק: מהו 'כי סר לראות'? אמר הקב"ה: סר וזעף הוא זה לראות בצערן של ישראל במצרים לפיכך ראוי הוא להיות רועה עליהן, מיד 'ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה'.

### ט. מורה נבוכים - חלק ב פרק מה

תחילת מדרגות הנבואה - שילוח לאיש עזר אלוהים שיניעוהו ויזרוהו למעשה טוב גדול, כהצלת קהל ישובים מקהל רעים, או הציל חשוב וגדול, או השפיע טוב על אנשים רבים, וימצא מעצמו לזה מניע ומביא לעשות - וזאת תקרא 'רוח יי', והאיש אשר ילוח אליו זה הענין יאמר עליו ש"צלחה עליו רוח יי", או "לבשה אותו רוח יי", או "נחה עליו רוח יי", או "היה יי עמו", וכיוצא באלו השמות... ודע שכמו זה הכח לא נבדל מ'משה רבינו' מעת השיגו לגדר האנשים - ולזה התעורר להרוג את ה'מצרי' ולמנוע הרשע משני הניצים; ומחוזק זה הכוח בו - עד שאחרי פחדו וברחו, בהגיעו למדין, והוא גר ירא, כאשר ראה מאומה מן העול - לא משל בעצמו מהסירו ולא יכל לסבלו, כמו שאמר, "ויקם משה וישיען".

### י. מדרש רבה שמות פרשה א פסקה כז

אמר הקב"ה: אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהן מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך. הה"ד, 'וירא ה' כי סר לראות'. ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם, לפיכך ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה.

### יא. תלמוד בבלי מסכת תענית דף יא/א

שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר: 'וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה', וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה?! אלא כך אמר משה: הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער.

## יב. ספר שמות פרק ב

(יב) וַיִּפֶן פֶּה זָכָה וַיִּקְרָא כִּי אִין אִישׁ וַיִּדַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל: (יג) וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשְּׁנִי וְהָיָה שְׁנֵי אַנְשֵׁים עִבְרִים נָצִים וַיֹּאמֶר לְרִשָׁע לָמָּה תִּכְהָ רֵעֶךָ: (יד) וַיֹּאמֶר מִי שְׂמֵךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְט עֲלֵינוּ הִלְהַרְגֵנִי אֲתָה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הִרְגֵת אֶת הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֹן נֹדַע הַדָּבָר: (טו) וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לְהַרְגֵּ אֶת מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲהָ וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר: (טז) וַלְכֹהֵן מִדְיָן שִׁבְעַ בָּנוֹת וַתִּבְאֵנָה וַתִּדְלְנָה וַתִּמְלֵאנָה אֶת הָרְהֻטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבֵיהֶן: (יז) וַיָּבֵאוּ הָרְעִים וַיִּגְרְשׂוּם וַיִּקְסֵם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעֵן וַיִּשְׁקֵן אֶת צֹאנָם:

## יג. משנת רבי אליעזר פרשה י עמוד 183

אף כשהיה במדין, בורח כהדיוט, לא הניח ענוותנותו. ראה בנות יתרו מצטערות, ולא נתגאה מלעמוד ולדלות להן, והוא היה בנפשו כבן בתו שלמלך.

## יד. ספורנו עה"ת ספר שמות פרק ב פסוק יא

(יא) וירא בסבלותם. נתן לבו לראות בעוני אחיו: וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ומצד האחווה התעורר להנקם.

## טו. ספורנו עה"ת ספר שמות פרק ב פסוק יג

(יג) ויאמר לרשע. מפני היות כל אחד מהם אחיו לא התעורר להנקם, אבל הוכיח במישור:

## טז. ספורנו עה"ת ספר שמות פרק ב פסוק יז

(יז) ויקם משה ויושיען. בהיות שני בעלי הריב נכרים לא התעורר להנקם, גם לא הקפיד לישר ארחותם בתוכחות מוסר, רק קם להושיע את העשוקים מיד עושקיהם:

## יז. דרכי משה ח"א, שמות

ארבע פעולות אלה הנוכרים בפרשה זו אשר פעל משה רבינו ע"ה אשר עם היותו בבית המלכות הלך לראות מצב אחינו בית ישראל, והכאתו את המצרי אשר היה מכה את אחד מאחינו העברים, ותוכחתו לעברי הרשע המכה את רעהו, והצלתו לשבע בנות כהן מדין מיד רועים חמסנים, מגידים ומודיעים לנו גודל רוממות נפשו של משה רבינו ע"ה וטהרתו, ואשר היה מוקדש מרחם ומהריון בעל נפש טהורה זכה וברה, מלא רוח גבורה אלהית, רם המעלה, אשר לא יוכל להביט אל העול והחמס. ומציל היה בכל מה שאפשר לו להציל את העברי הראשון מיד המצרי בראותו כי היה מכה אותו מכות מות, ודן אותו כרודף להרוג כי לא היה אפשר לו להצילו באופן אחר. וכן אחרי כן הוכיח את העברי המכה לאמר 'למה תכה רעך', בראותו כי אין מכותיו מכות מות רק מכות אגרופיות, ואינו בסוג רודף, ולכן הוכיחו על פניו. וכן אחרי כן בראותו שבע בנות כהן מדין עשוקים מיד הרועים שם נפשו בכפו להצילם ולהושיעם ולגמול עוד עמהם טובה להשקות את צאנם עם כי אינם מבית ישראל, וכל זה היה טרם נתיחד אליו הדיבור ולהיות אב ואדון הנביאים.

## יח. מדרש רבה שמות פרשה ג פסקה טז

סבור אתה שהיה מעכב משה לילך?! אינו כן אלא כמכבד לאהרן, שהיה משה אומר: עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים שמונים שנה, הוא שכתב: (יחזקאל כ) 'ואודע להם בארץ מצרים'. ומנין שאהרן היה מתנבא? שכן הוא אומר: (שמואל א ב) 'ויבא איש האלהים אל עלי ויאמר אליו כה אמר ה' הנגלה נגלית אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן'. אמר משה: עכשיו אכנס בתחומו של אחי ויהיה מיצר?! בשביל כך לא היה מבקש לילך. מיד ויחר אף ה' במשה:

## יט. מדרש רבה שמות פרשה ד פסקה א

וילך משה וישב אל יתר חותנו, הה"ד (תהלים כד) נקי כפים ובר לבב וגו' מי יוכל לעלות בהר ה' מי שיש בו מדות הללו וכולן נאמרו במשה... 'ולא נשבע למרמה', זה משה כשהלך אצל יתרו נשבע לו שלא ילך חוץ מדעתו, וכשהלך בשליחותו של הקב"ה הלך אצל יתרו והתיר שבועתו, הה"ד 'וישב אל יתר חותנו':

## כ. ספר שמות פרק ג

(א) ומשה הָיָה רֵעָה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנֵוּ פֶהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרֵבָה:  
(ב)

### כא. רש"י על שמות פרק ג פסוק א

(א) אחר המדבר - להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים :

### כב. מדרש רבה שמות פרשה ב פסקה ב

ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן, אמרו רבותינו: כשהיה משה רבינו עליו השלום רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית, כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים, ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו, אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא. עיף אתה, הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חייך אתה תרעה צאני ישראל, הוי 'ומשה היה רועה'... אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבדקו בדבר קטן ואחר כך מעלהו לגדולה :

### כג. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יב/א

יוילך איש מבית לוי להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו. תנא, עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר: לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן, אמרה לו בתו: אבא! קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות, פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה בעוה"ז ולעוה"ב, פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק, בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר 'ותגזר אומר ויקם לך' עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

### כד. אבן עזרא על שמות פרק ב פסוק ג

ויוכבד עשתה זאת, 'כי אמרה אל אראה במות הילד'. אולי אחותו התנבאה לעשות כן.

### כה. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יג/א

יואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד... וכי מרד שמו? והלא כלב שמו! אמר הקדוש ברוך הוא: יבא כלב שמרד בעצת מרגלים וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה.

### כו. מדרש רבה שמות פרשה מה פסקה ג וד

כיון שראה משה המתנה טובה שהייתה בידם ואבדוה אף הוא כעס עליהם, שנאמר: 'ומשה יקח את האהל', כמה היה רחוק? א"ר יצחק: מיל... ולמה כעס עליהם? ר' יוחנן ורבי שמעון בן לקיש. ר' יוחנן אמר: כך דרש משה מנודה לרב מנודה לתלמיד. לפיכך 'ומשה יקח את האהל'. ר"ש בן לקיש אמר: משל למלך שהיה לו לגיון אחד ומרד עליו, מה עשה שר צבא שלו נטל סגנוס של מלך וברח. כך משה בשעה שעשו ישראל אותו מעשה נטל את האהל ויצא, לכך נאמר: 'ומשה יקח את האהל':

והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם עומדין מכאן ומכאן ומכבדין אותו, שנאמר (שמות לג) 'ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה'... אמר לו הקב"ה: שוב אל המחנה, אמר לו: איני חוזר. אמר לו: אם אין אתה חוזר הרי יהושע הוי יודע שהוא באהל... מי גרם למשה ששב אל המחנה? משרתו יהושע בן נון.

### כז. אבן עזרא על שמות פרק ב פסוק ג

ומחשבות השם עמקו, ומי יוכל לעמוד בסודו, ולו לבד נתכנו עלילות. אולי סבב השם זה, שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות, ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה, שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס. והושיע בנות מדין מהרועים, בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאן מהמים שדלו.

ועוד דבר אחד: כי אילו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו, לא היו יראים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם.

### כח. אבן עזרא על שמות פרק יד פסוק יג

יש לתמוה, איך יירא מחנה גדולה של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם. ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם. התשובה כי המצרים היו אדונים לישראל וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה. ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו. והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה. הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט ולולי תפלת משה היה חולש את ישראל. והשם לבדו שהוא עושה גדולות. ולו נתכנו עלילות. סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים. כי אין כח בהם להלחם בכנענים עד שקם דור אחר דור המדבר שלא ראו גלות. והיתה להם נפש גבוהה.

### כט. עולת ראייה, חלק ב, עמ' רמה

ההבדל שבין העבד לבן החורין, איננו רק הבדל מעמדי, מה שבמקרה זה הוא משועבד לאחר, וזה הוא בלתי משועבד, אנו יכולים למצא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חירות. ולהיפך, בן חורין שרוחו הוא רוח של עבד, החירות הצביונית היא אותו הרוח הנשאה שהאדם וכן העם בכלל מתרומם על ידה להיות נאמן להעצמות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של 'צלם אלקים' אשר בקרבנו, ובתכונה כזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים, שהם שוים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות, שלעולם אין תכן חייו והרגשתו מאירים בתכונתו הנפשית העצמית, כי אם במה שהוא טוב ויפה אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית, במה שהאחר מוצא שהוא יפה וטוב.

### ל. שו"ת ממעמקים ח"ג, סימן ו

ובעת תפילת הבוקר כשהשי"ץ ר' אברהם יוסף הי"ד התחיל לומר את ברכות השחר באימה ויראה ברתת וזיע, משהגיע לברכת 'שלא עשני עבד' קרא בקול מר לאדון האדונים, איך אוכל לומר ברכה זו בשעה שנמצאים אנחנו בעוצר ושבי? איך יוכל עבד לברך ברכת בן חורין בשעה שמוט עבדות נתון על צוארו ומוסרי שביה נתונים על גופן? איך יוכל עבד נתון למרמס חרפת אנוש, המחסר לחמו ומימיו ומשביעו ראש ולענה, איך יוכל עבד כזה לברך ליוצרו ולומר "שלא עשני עבד, הלא לצחוק ולעג יהיה? כמשוגע וכמתלהלה שאין בו דעת ותבונה, והרי כלל בידינו הוא שיש לכוון בתפלה וברכה, ושפיו ולבו יהיו שווין, ואיך אוכל לומר ברכה כזאת ולבי כל עמי?  
**תשובה...** לכן אמרתי לשואלי, כי חס ושלום להם לבטל ברכה זו, שהוקנה על ידי אבות העולם, רבותינו זכרונם לברכה. ואדרבה: דווקא כעת חובה עלינו לברך ברכה זו, למען יכירו אויבנו ומנדינו, שלמרות שאנו נתונים בידם לעשות בנו כרצונם הרע, בכל זאת אנו רואים את עצמנו כבני חורין הנתונים במצור ובשביה, וקרובה ישועתנו לבוא וגאולתנו להיגלות.

### לא. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט/א

אמר רבי אבא: הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים - לא נגאלו אלא בערב, שנאמר 'הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה'. וכשיצאו - לא יצאו אלא ביום, שנאמר 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה'.

### לב. עין אי"ה ברכות שם אות קיד'

עיקר הכונה העליונה של יציאה ברכוש גדול, הי' כדי לרומם את רוח העם שניתן בשפל מצב העבדות שנים רבות, בטבע השפלה נפשו ואינו מבקש גדולות. ע"כ ראוי להרגיל נפשו בבקשות גדולות, כדי שיבא מזה ג"כ לשאוף לגדולות במעלות הנפשות והמדות העליונות.

### לג. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת שמות פרק ב.

'ותקרא שמו משה'. משוי היה ראוי לומר, שהרי משה משוי היה, אלא על שם ישראל שהוא משה אותם והוציאם ממצרים, שנאמר 'הוצא את עמי בני ישראל' (שמות ג ז), וכתוב 'ויסע משה את ישראל מים סוף' (שם טו כב), לכך נקרא שמו משה שהוא משה אחרים, וכן הנביא אומר 'ויזכור ימי עולם משה עמו איה המעלם מים' וגוי' (ישעיה סג יא).

### לד. מדרש רבה שמות פרשה א פסקה כו

'ותקרא שמו משה', מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים, אף על פי שהרבה שמות היו לו למשה, לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר:

### לה. הרב קוק, שמונה קבצים, א, תקנ"ג.

יש קדושה בונה, ויש קדושה מחרבת, הקדושה הבונה טובה גלוי, והמחרבת טובה גנוז, מפני שהיא מחרבת כדי לבנות מה שהוא יותר נעלה ממה שכבר בנוי. המשיג את סוד הקדושה המחרבת יכול הוא לתקן כמה נשמות, ולפי גודל השגתו כך גדול הוא כח תקונו. מהקדושה המחרבת יוצאים הלוחמים הגדולים, המביאים את הברכה לעולם, מעלת משה בעל היד החזקה, ששבר את הלוחות.